

Fonda Ferenc

A nemzeti radikalizmus gazdaságtana (Dr. Lentner Csaba tanulmányai)

A XX. század európai/magyar történelme, mint tudjuk, igencsak emberpróbáló történések együttese. Ennek a századnak az első harmadában – egyebek közt – kialakult a Bajcsy-Zsilinszky Endre nevével fémjelezhető „nemzeti radikalizmus”, említett nagy politikusunk főművének címe szerint.

Erre a kötetre – több tematikus pontján is –, emlékeztet a fiatal egyetemi tanár, Lentner Csaba könyve, aki az agrárproblémákkal, az államháztartás ügyeivel, bajaival „és” nemzetnevelési kérdésekkel foglalkozik a *Rendszerváltás és pénzügypolitika* (Akadémiai Kiadó, Budapest. 2005) című művében.

Abban is rokonnak érzem a két szerzőt, hogy mindkettőjüknek nagy érzéke van a történeti/kulturális hagyományhoz, hogy mindegyikük „koraérett” fiatal emberként tudatosan bekapcsolja a saját eszmélődését a nemzeti hagyományba, különös tekintettel nagy korfordulónk példaadó jeleseinak szellemi örökségére.

Az előttünk fekvő kötet szerzője – Somogyi Ferenc professzor szávaival élve – „a vegyesgazdaság evolúciós perspektíváit” nyomozza, gondolja végig, különös tekintettel a millenniumra, illetve a XXI. századra.

Ő nem rajzol „utópia térképet”, mint Somogyi professzor a tolsztoji, kolombuszi, platóni, illetve orwelli modellről, de ő is taglalja a politikum, az életvilág és főleg a gazdaság fő (aktuális) problémáit, a tulajdonlást, a munkamegosztást, a koordinációs mechanizmust, a világ-gazdasági viszonyrendszert, helyünket a világban.

Lentner számot vet azzal a felvilágosodás koráig visszamenő obligát kérdéssorral, amit Kant is átvett Voltaire-től, amit a mi Bessenyei

Györgyünk (Széchenyi „előfutára” minőségében) is feltett magának (egy katasztrófahelyzetben).

Az eredeti voltiriánus kérdések: kik vagyunk, hol állunk, hová tartunk és honnan jövünk? Kantnál, mint ismert, ez így hangzott: Was kann ich wissen, was soll ich tun, was darf ich hoffen, was ist der Mensch?

Kant az első kérdésre egy új metafizikával, a másodikra egy új erkölcsstannal, a harmadikra a „puszta ész határain belüli” religióval, végül a negyedikre a saját humánantropológiájával válaszolt.

De közgazdászeloideink is ezekkel a fő, kötelező (=obligát) kérdésekkel küszködtek, nemcsak Adam Smith, David Ricardo, de Cairnes és Carey és mások is.

Smith-t ma visszamenőlegesen manipulálják, még talán Amartya Sen és Kenneth Boulding is, de ők legalább tisztában vannak vele, hogy a Smith-féle vonal más, mint a Ricardo kezdeményezte elméleti attitűd. Mindezt Csikós-Nagy Béla is exponálta legújabb művében, hiányolva a közgazdaságtani főirány morális-humánantropológiai megalapozottságát, illetve a Gossen-törvények szerint botladozó powerful consumer mítoszát ironizálva, s hangot adva a Samuelson-féle Opus Magnum iránti ellenérzéseinek.

A gazdaságfilozófiában sem abszolút a liberális hegemonia, ám még azok is, akik követhetetlennek tartják a Sombart által „zseniális idiótának” tartott Gossen ún. törvényeit, legfeljebb a Civitas Humana-ig jutnak el, a „nemes közemberek” kitartására számítva. Ludwig von Miseses Gemeinwirtschaftja (Human Action), illetve August von Hayek főműve a példa rá, hogyan lehet ellenkező irányban túljutni „a keresleten és kínálaton”, mint ahogyan azt az általuk tisztelt magát „katolikus közgazdásznak” valló svájci Röpke cselekedte.

A liberalizmus, különösen a neoliberalis gazdaságtan, amellet, hogy szupermarketre emlékeztet, elvből tartja távol magát a metafizikától „és” a (nem a konzumidiótát, brókert alapul vevő) homo humanustól. Carl Schmitt német politológusnak messzemenően igaza volt, amikor a neoliberalizmus legellenszenvesebb, legpusztítóbb vonásának annak metafizikaellenességét tartotta. Ugyanez az ellenszenv Marxnál is megvan kezdettől fogva, érezhető a Bauer-fivérek, Max Stirner és Grün, Heinzen (mint „igazi szocialisták”) iránti ellenszenv-

ben – Marx ki nem állhatta azokat, akik „meggyőződésből buták és közönségesek”, noha nemigen olvashatott a maga korában közgazdasági bulvársajtót. Careyt, Bastiat-ot nem szerette vulgarizmusuk miatt, számára Bentham sem volt más, mint „a burzsuj butaság lángelméje”.

„Marx úgynevezett követői”, ahogyan Lukács György nevezte pártmunkásainkat (mára nagyfőkéseinket), soha nem fogták fel, mit is akar Marx a nembeli emberrel, a szabad individualitással, a valódi közösséggel (szemben a bornírttal), avagy a marxizmus reneszánszáról ábrázoló Lukács az „Emberregésszel”.

Az újjazdag harmadikutas semmivel sem jobb annál a Jeremy Benthamnál, akitől a mi Széchenyink is tudott (társadalompolitikai intézkedéseket) tanulni. Csakhogy a mai blairista nem Bentham jóléti függvényének, hanem a Pareto-optimumnak híve.

Az Épülszépül és az Egyreinkább elvtárs ma is hisz az épülésben, a szépülésben, az egyre kevésbé-t pedig defetizmusnak tartja. Ma liberális mezben mászkál, s ha államférfinak nézik (mert csak politikus egyébként), akkor a globalizációs eszmei bazarhoz fordulva gyártja napi (kommunikálendő) formuláit. Azon dolgozik, hogy a szegények még szegényebbek legyenek. Baloldali értékekről lírizál, de Business Week, a Fortune, a Wall Street Journal és a New York Times üzleti melléklete szellemében azt a jelszót követi, hogy „tartsuk jól a gazdagokat”, lesüllyesztve a népszerűség zömét – Noam Chomsky szerint – a harmadik világ életműjének szintjére.

Nincs annál nevetségesebb, vagy inkább tragikomikus, amikor az agrár-államtitkár Robert B. Reich Fischerman's Fable-jével eteti a magyar állattenyésztőket, nem mintha valaha is olvasta volna a Tales of a New America (Random House) New York, 1987. c. neoliberais mesegyűjteményt, de hallott valamit harangozni. Ha pedig D. H. Barash művét stb. lapozgatta, akkor is csak doktrinerként nyilvánul meg, ahogy Marx mondaná, helyi korlátoltságát kozmopolita göggel ötvözve, azt sem tudja, mit sóznak rá a honi viszonteladók.

Robert Heilbroner amerikai közgazdász 1993-ban könyvet jelentett meg a 21. századi kapitalizmusról. Ebben folytatta a gazdasági problémák természetéről kezdett kutatásait, megvizsgálta a hanyatlásnak indult „üzleti civilizáció” újabb vonatkozásait. Kissé másképpen, mint a nálunk is eléggé ismert Paul Kennedy, de neki is baja volt és

van az „üzleti civilizáció” fatal conceit-jével (végzetes önhittségével), mely utóbbit von Hayek a szocializmusnak tulajdonította. Heilbroner scenáriókat elemez a jövőre nézve, már ismerve azt az újabb kihívást, amit az ún. szocialista rendszer bukása jelent az amerikai világnak.

Mindezeket azért hozom szóba, mert az említett nyugati szerzőknek, politikusoknak, közgazdászoknak eszükbe sem jut, hogy fanyalogjanak szellemi elődjeiken, az angolszász közgazdasági kultúra megalapozóin, és – mondjuk – Comte-féle „pozitivistá recepteket íráljanak a jövőendő lacikonyhája számára”. Ellentétben másokkal, a „menőbbek”-kel.

Mifelénk ez másképpen van, általában. A magyar neoliberalizmus képtelen a múlt, az eszmetörténet hagyományaihoz manipulációk nélkül visszanyúlni (gondoljunk a Széchenyi, Kossuth, Eötvös, Deák-recepcióra), ezért, mint a letűnt Rákosi/Kádár-korszakban, világsemantikákat keres, idegen tollakkal ékeskedik, friedmanita, giddensista lesz, ahelyett, hogy kissé körülnézne a magyar glóbuszon, visszagyökerezve saját közgazdasági eszmetörténetébe.

Lentner Csaba, akinek művét most bemutatjuk, mint fiatal tudós ismeri a korparancsot, a szakmait, a politikusit – ezt tanúsítja számunkra kötete, amely korábban íródott, de részben aktualizált elemzések gyűjteménye. Mint a címben előlegeztem, ez a tanulmányfüzér a nemzeti radikalizmus közgazdaságtanának tematikáit, mondandóját jeleníti meg.

A figyelmes olvasó „en lisant” felfedezheti a voltairei-kanti-Besse-nyei-féle obligát kérdéseket, specifikáltan természetesen a rendszer-váltás pénzügytani és társadalompolitikai összefüggéseire. Megtudjuk: hol állunk, hová tartunk, honnan jövünk.

Tisztázva, ki fizeti meg a privatizációt (az élelmiszergazdaságít, az iparit, a bankit stb.), milyen helyzetbe kerülünk agrárfinanszírozási rendszerünk hiányosságai, a modellalkotások (alternatívák, paradigmák) késlekedése, felemássága stb. miatt.

Lentner Csaba kiindulópontja elvileg megegyezik Petschnig Mária Zita Lehetett volna jobban c. cikkében (Cégvezetés, 1998. július) írottal, hogy ti.: „két kormányzati ciklusban, 1990–1998 között kitüntetett éveket éltünk, amikor a magyar gazdaság lényegi viszonyait tekintve paradigmát váltott: szocialistából kapitalista lett, mennyiségi nyitott-

sága – nem kevéssé a multinacionális cégek globalizáló, integráló hatásán keresztül – minőségivé vált”. Csakhogy: ha ketten mondják ugyanazt, az nem ugyanaz. Lentner egyébként sem „évszakonként” von mérleget, a paradigmaváltást is mindig konkrét területeken, mindig akut problémák esetében körvonalazza, nem egyéni gusztusról, szubjektív idioszinkráziáról van szó nála akkor, amikor a multikról, az agrárium, vagy a költségvetés finanszírozásáról beszél, inkább egyfajta Bewußtstein überhauptól, interszubjektív problémáról, mert ő, mint minden nemzeti radikális, népben-nemzetben gondolkodik. Semmi köze ahhoz, hogy Kupa Mihály, majd Békesi László, végül Bokros Lajos lelki életében milyen törések következtek be, midőn, olvassuk a lelki naplójában: „az államháztartás reformjával immár a harmadik pénzügyminiszter is elvérzett”. Bokros nevét Lentner le sem írja, mert nem moralizál, „politikai korrektség” örve alatt nem politizálja túl a közpolitikai, közgazdaságtani problémákat, nem fődí el a bajokat, ám Kasszandra-jóslatokba sem bocsátkozik. Frázisok, mindenhová beilleszthető kategória panelek nélkül ragadja meg a létproblémákat, nem harcol frázisokkal a frázisok ellen. Ő nem állítja azt sem, mint kiváló eszmetársa és egyetemi tanártársa, hogy a (gazdasági) rendszerváltást a kispadról kényszerült volna végignézni. Mint parlamenti képviselő egy egész törvénykezési ciklusban hallathatta szavát, aki hallotta és kellőképp tájékozott, észrevehette, Bajcsy-Zsilinszkyre emlékeztettek frappáns felszólalásai. Amelyek mögött mindig ott voltak aranyfedettként a Rendszerváltás és pénzügypolitikában az idén újraközölt tanulmányok, de a parlamenti tárgysorozat száraznak tűnő témáit színező történeti, kultúrhistoriai reflexiók füzerei is. Ami a fő, Lentner nem magasztalja a Szent Piacot és a Szent Globalizációt.

Immár másfél évtizede élünk az ún. rendszerváltás korszakában. Egykori tanulmányai, konferenciaanyagai újraközlésével, egyben felfrissítő aktualizálásával Lentner demonstrálja, hogy bár tettestárs nem, de jobbitó szándékú segítő s persze hiteles tanú is volt ebben a társadalmi átalakulásban. Lasch-sal szólva ő nem vett részt az „elitek lázadásában”.

Tudja és exponálja, hogy kik voltak az átalakulás nyertesei (winners), illetve vesztesei (losers), de nem gondolja, hogy ezek a reflexiók kategóriák „egy nulla összegű játék” eredményeit leírhatnánk a

legostobább angol/amerikai pletykalapok heti rovatainak modorában. Nem a kozmopolisz manírjairól van elvégre szó, és nemcsak szavakról, diskuráló diskurzusról, nem Helmut Schelsky, vagy Jürgen Habermas stb. helyett Foucault-ról, Luhmannról, hanem sors- és létkérdésekről, mely utóbbiak – mint amiként Tamás Gáspár Miklós a dekonstruktőr Derridáról elmésen megjegyzé – nem tűrik „a semmi cifrázását”.

Némely közgazdász-kollégánk, aki Schopenhauer berlini, vagy Nietzsche bázeli „bildungsphilisterei”-re emlékeztet, nemcsak vidégyűlöletében, hanem szakmai gögijében, még arra sem ügyel, hogy egy hosszú szacikkben eldöntse, a Nobel-díjas Coase-nek melyik is az igazi keresztneve, ti. Roald, Ronald avagy Roland. (Mert ez talán a Friedman-féle szabad választás speciális esete?) A baj itt a the Betrayal of Democracy=a demokrácia elárulása, nem Coase nevének „elírása”.

Lentner gyakran mondja az egyetemi hallgatóknak, hogy ő olyan, mint az egykori Aranypók Vállalat az ántivilágban, ugyanis nincs pardon, ő „ügyel a részletekre”. Tanulmányain látható ez a pedantéria. Noha olvasmányosan ír, semmiféle bon mot-t, geget, vicceket nem enged meg magának, diszkurzív gondolatmeneteit nem hajlandó feláldozni „jópofáskodásoknak”. Hiszen mindezt a témák, egy nemzet sorsának anomáliái stb. nem engedik meg. Amitai Etzioni élethosszát várja el.

Táblázatok, grafikonok ebben a gazdaságtani esszégyűjteményben nem önmagukért vannak, nagyon is takarékosan bánt, bánik velük az ifjú professzor, a legmegbízhatóbb, legkorrektebb segédtudományi (statisztikai, ökonometriai, banki jelentésszolgálati stb.) forrásokból merítve, kerülve így is a ténymítizálást.

Magyarhon két korszaka (Kászonyi Dániel hasonló formulájával) szembesül főleg az elemzésekben. Ugyanakkor a szocializmus/piacgazdaság két korszaka az akut pénzügypolitikai, társadalompolitikai, nemzetpolitikai kérdések metszéspontján értékeltetik szerzőnk által, kitekintéssel a jövőre az egyébként hívó protestáns ember metafizikai hitével, reményeivel és szeretetével. Több helyütt tetten érhető az adys „protestáló hit és küldetéses vétó” attitűdje, egyúttal az immunitás, Ki-

rály István, Ady monográfusa által Cipolla-kórnak nevezett befolyásolhatóság ellen.

A nap feladata, amit Luther Márton közgazdász (Marx kifejezése) szerint az igazmondónak teljesítenie kell, nem teljesíthető megvesztegethetetlenség nélkül. Antropológiai etikája nem monhat ellent az „anonim keresztények” értékeinek, a homo oeconomicus-t a homo humanus-szal egyeztetnie kell.

Lentner a privatizáció, az agrárfinanszírozás, az agrárstratégia, az adópolitika, a hazai vállalkozásügy, a külföldi befektetések helyzete és jövője, a „magyar modell” kilátásainak számbavétele témaköreiben végez nagy ívű elemzéseket. Tudatosan vállalja a nemzetgazdász álláspontot, de nem „dezantropomorfizáló” szemlélettel!

Az egyes fejezetek, vagy inkább a keletkezési sorrendet is figyelembe véve tagolt tanulmány-sorozatok a téma analízisének módjától függően épülnek egymásra Lentner művében. Az ismétlések elkerülhetetlenek – az analízis más-más fénytörésben mutatkozik számunkra.

Makroökonómiai közelítésmód dominál a honi gazdaság, nemzetgazdaságunk tablóján, de szorosán vett mikro gazdaságtani gondjaink sem maradnak ki Lentner professzor látóköréből.

A banküzemi, lízingfinanszírozási, államadóssági, közraktározási, agrárpénzügyi problémákról a lehető legkonkrétabban, a tényfeltárás/értékbecslés merészségével kell szólnia minden érdemes elemzőnek Lentnert gyakorlati tapasztalatai teszik képesé a részletkérdések meggyőző felvetésére, illetve megválaszolására.

Külön kell említenünk a történeti nemzeti radikalizmusnak (amely a korai Röpke tertium daturjai iránti is a maga idejében, válságkorszakaiban fogékony volt) a cselekvési alternatívák, modellek, scenáriók iránti előszeretétét. A vegyes gazdaság evolúciós perspektíváiról van itt szó, amely miként már szoltam róla, nem használ ugyan metaforákat, de a teendők, a humánus szempontjából hasonló értelmet hordoz, mint a veszprémi Somogyi professzoré. Persze annak sem lenne akadálya, hogy Heilbronerrel, Kennedyvel komparáljuk Lentner javaslatait, elképzeléseit, hiszen elvi/színvonalbeli különbséget én nem látok közöttük – már a közgazdaságtudomány egyetemessége okán sem.

Lentner Csaba az általa vizsgált/javasolt modelleket mindig immans bírálóban/jellemzésben részelteti (újszülöttek számára mondom),

ezzel régi magyar elmélettörténeti-elméletképzési hagyományt követ. Erre nála akkor került (kerül) sor, amikor gazdaságpolitikusként medítál a finanszírozás, adóztatás, ingatlanpolitika, lízingügy stb. menedzseléséről.

Javaslati része tudományos konferenciákon, parlamenti sajtótájékoztatókon is elhangzott. Számos olyan van ezek között, amely felelős döntéshozók „értő füleire” várna, még inkább a részükről történő megoldásra.

Lentner eredeti gondolkodónak bizonyul, nem pedig ötletegeető vigécnek, aki kibicelne folyvást egy „nullaösszegű játékban”. A „vesztesek” pártján áll. Nem titkolja, sőt büszke rá. Német nevéhez méltóan derekasan alapos. Gyakorlati ember és egyúttal akadémiai ember, aki a nagy Leibniz és az Accademia Berolinensa jelmondatával él: „*theoria cum praxi*”. Magyarságát vállalja, hiszen Illyés Gyula óta tudjuk, „magyar az, aki vállalja”.

Támogatóink:

AB-AEGON Biztosító Rt.

CIB Bank RT. (Sopron)

Pannon Víz Rt. (Győr)

SOLYDENT

Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. (Győr)

Ára: 1200 Ft